

V Haagu zemřel 12. srpna patriarcha holandského malířství v 88. roce. Israels, syn ghetta amsterodamského, nebyl původně určen k dráze malířské, nýbrž k rabinátu a pak k obchodu; teprve později proklestil si cestu do malířské školy Krusemanovy, ale trvalo dlouho a dlouho, než našel svou notu zasněné duchovosti a intimity, svou strunu básníka a posvětitel vřadného dne a běžného, přitlumeného vnitřního života lidského i rodinného, která jej proslavila a učinila drahým nejen užší jeho domovině, nýbrž celé kulturní Evropě. První jeho umělecká etapa byly — mnohofigurové historické obrazy, které se nepovznášely nijak nad průměr živých obrazů divadelních, jimiž rozuměla tehdejší doba veliký historický žánr. Vlastní říše jeho otevřela se mu teprve v padesátých letech studiem vřadného života rybářského v Zandvoortu. Zde poznal Israels opravdový vnitřní pathos životní, životní tragiku i osud, štěstí i trýzeň, idylu i epos; zde otevřel se mu jeho vnitřní duchový zrak a zároveň s ním, jak bývá vždycky u pravého umělce, i zrak vnějškový; schopnost pozorovati, zachycovati, vystihovati charakteristický posun a postoj a později i bleskový pohyb šla u něho ruku v ruce se schopností vytušiti, vcítiti se ryze lidskou a oddanou sympatií v svět lidského utrpení nebo dumavé radosti a rostla úměrně s ní. Israelsův význam umělecký jest ve vřadnosti, s jakou dovedl vyvolati atmosféru duševní na svých plátnech. Všichni jeho prostí rekové žijí životem meditativním a na obrazech jeho můžete takřka hmatati, jak jsou oddané vkořnění do svého osudu. Israels není malířem vzpoury neb odboje, ani malířem tryskajícího smyslného záru ani velikých pathetických gest. Jeho říší jest soumravná říše resignace, oddané pokory před osudem, zasněné duchovosti, řidčeji již vyrovnané duševní pohody a ještě řidčeji naivní radosti a touhy. Proto jest hlavně malířem žen a dětí, které se poddávají oddaněji hnětoucí ruce své sudby než muži, a pak starců, za nimiž leží život se svými ilusemi. Zbásnil soumravným a přitlumeným lyrismem svého štětce, kterým dovedl vystihnouti mrholivý děst šera a opřisti figuru lidskou zvláštím intimním ovzduším, osudy prostých a čestných srdcí: štěstí mateřské i smrt pokorného dělníka, trpkou resignaci židovského vetešníka amsterodamského i oddanou bohoslužbu starého písaře thory, nepokoj mladé lásky i důvěřivou bezpomocnost dětství. Nikdo mimo Carriera neřekl v současné evropské malbě s větší vřadností a něhou a s větší diskretností a zdrželivostí barevnou kouzlo prosté existence lidské. Nebyl ani výtvarný ani duchový heros z rodu Rembrandtova, za jehož dědice a potomka býval někdy ukvapeně prohlášován — k tomu scházela mu křídla ohnivě obraznosti tohoto největšího dramatika mezi výtvarníky —, ale poetivý a vřadý umělec a tvůrce venkoncem čestný, který se neznásilňoval a nekalil svých vod, aby se zdály hlubší. Tak bude žiti i v budoucnosti drahý všem, kdož uctívají v umění výraz lidské poctivosti, až opadne snad módní vlna, která jeho obrazy někdy trochu lichvařila. Krajan jeho Jan Veth a Němec Max Liebermann¹ vystihli nejlépe svéráz jeho umění i osobnosti a přiblížili jej nejmíe evropskému pochopení.

1 - [Srov. Kritické projevy 5, str. 105.]

Divadlo uveřejňuje v denních listech obvyklý repertoár pro příští sezónu, repertoár bohatý sliby hlavně — z cizích literatur. Od Ibsena slibuje se Stavitel Solness, od Georgesa de Porto-Riche Vieil homme, od Čechova Višňový sad, od Galsworthyho Stříbrné pouzdro, od Bahra Zuzanka, od Bracca Pravá láska; ze starší německé dramatické literatury Hebblova Judita, z klasických děl Euripidův Hippolyt, Corneillův Polyucte, Moliérův Misanthrop, Moretova Donna Diana; ze Shakespeara Král Lear, Večer tříkrálový, Zkrocení zlé ženy. K tomu jen několik prozatímých poznámek: z moderní německé tvorby není třeba obehrávat stále jen Bahra — jsou v ní dramatičtí tvůrci mnohem významnější a směrotvornější než tento rozkošný a milý causeur. Ruská poesie dramatická urazila také od Čechova kus cesty a snahy její mohl by nám konečně již jednou obeznalý a taktně dramaturg přiblížiti dvěma třemi typickými ukázkami. Také v Itálii žijí a tvoří i jiní dramatikové než Roberto Bracco, s nímž jsme již seznámeni z minulých sezón. Ale jedno překvapuje přímo v bulletinu Národního divadla: sirotčí úděl, který připadl v něm původní tvorbě české. Zpráva Národního divadla jmenuje jen dvě původní práce české, které chystá v sezóně 1911/1912: Jiráskova Jana Husa a Hilbertovu Patrii. To jest opravdu málo, i když zpřísňíme své požadavky na českou tvorbu co nejvíce. Není jistě nesnadné literárnímu znateli a historikovi sestaviti dnes umělecky hodnotný a zajímavý repertoár cizojazyčný; ale snaha českého dramaturga musí se nésti v první řadě za zabezpečením hodnotného repertoáru domácího. V tom směru, doufáme, dozná během roku bulletin divadelní ještě doplňků. Dvě dramatické novinky za rok na národ šestimilionový bylo by prostě směšné, když to nebylo smutné.

Théophile Gautier

Na 31. srpna připadlo sté výročí narozenin Gautierových a francouzské i izi revue a listy přinášejí literárně kritické studie o jeho díle a významu. Všeobecně skoro uznává se, že jest Gautier nedoceněn jako umělec a dělník slovesný, jako mistr ryzí a dokonalé formy, jako duch plastické síly a harmonie. U nás ovšem necítí se většinou dosahu a významu těchto kvalit; u nás jsou většinou praediciem proti autorovi. Že touha po každé dokonalosti i po dokonalosti formové jest cosi kladného a nekladnějšího a že jest to konec konců vlastnost mravní síly a vůle — tak daleko literární česká filosofie posud nedošla.

Par nobile fratrum

V posledních dvou sešitech Moderní revue haranguje mne několikrát pan dr Marten, vystupující v cirkusové póze rytíře bez bázně a hany, strážce jediného pravého a nefalšovaného umění patent MR. Prý jsem mlčel na „zdrucující“ kritiku, již podrobil tento Don Quijote metakritiky mou „humoristickou“ Moderní literaturu českou, ačkoliv jsem vyzýval v předmluvě k diskusi. Ano, vyzýval, ale k věcné

diskusi, pane dre Martene, a tou nepokládám jsem a nepokládám váš silácký výkon v Moderní revui. Přečetl jsem jej a usmál jsem se. Pokládám bych za ztrátu času přítí se o vývojovou logiku moderní české literatury s někým, kdo necítí umělecké výraznosti a jadrnosti Čelakovského a kdo nechápe, že v některé z posledních drobných básní Nerudových jest více tvořivé síly a umělecké synthesy než v celé pohodlně parafrázující Karolinské epopeji Zeyerově. Přítí se o uměleckých hodnotách s takovým duchem pokládám za tak moudré jako přítí se o barvách s nevidomým. Pan dr Marten jest mně representant té theatrální kritiky, která nevidí velikosti v nikom, kdo si nenasadil na hlavu helmu s chocholem a kdo nemává kolem sebe papírovým mečem. Genius jest této kritice ten, kdo nejčastěji skloňuje slovo geniální, a visionář ten, kdo nejčastěji skloňuje slovo vise. Celá t. zv. tvorba Moderní revue jest jen časování a skloňování slov, frází a etiket, z nichž se skládá ceremoniel této zednářské lóže. Diletantství nejpustšího druhu. Hra lidí, kteří oklamávají sebe a snad i jiné tím, že pobíhají s derviškým fanatismem ve svém bludném kruhu.

Pan dr Marten vysvětluje dnes, jak se stalo, že nebyl mému listu zaslán recensní exemplář jeho Julia Zeyera. Prý si toho pan Marten nepřál, poněvadž prý kritika v Novině určována jest osobními zřeteli, a tedy literárně bezcenná.

Pan dr Marten jest z těch lidí, kteří mne nemohou urazit. Znáám příliš dobře p. dra Martena a vím, že jako dovedl zapět hymnu v Moderní revui r. 1906 na mé Boje o zítřek, dovedl by sestoupit i se své bohorovné výše k mé Moderní literatuře české, kdyby — nu ano, kdyby bylo zákulisí r. 1910 totéž jako r. 1906. Ale toto zákulisí se změnilo, dokonale se změnilo a s ním mění se i literární historie česká, na štěstí jen potud, pokud ji vyrábí pan dr Marten pro literární salony určité barvy a observance a jejich bydlitelky. Touto změnou zákulisní stalo se na příklad, že pan dr Marten, který tehdy potíral diletantism sl. Jesenské, pálí mu dnes kadidlo. Touto změnou zákulisní stalo se, že p. Marten haní, kde chválil, a chválí, kde haněl, — celkem nevinný sport, pro nějž může mít vědomý člověk jen ironické škubnutí rty. A jen poznámku ještě: neposlal-li p. dr Marten určitým listům recensního exempláře své knížky, nedávejž se pak prohlašovat v Moderní revui za umlčovaného mučedníka českých poměrů literárních, jak učinil to nedávno pan Karásek se sentimentálním tremolem a s průhledným obviňováním Noviny. To čiší ne aristokratismem, nýbrž ochlokratismem nejpodezřelejší marky: štvání sentimentalitou.

Ad vocem Zeyera. Nejsem slep k jeho slabostem, a značným slabostem, ale přes všecko jest mně Někdo a nedopustím, aby bylo házeno jím mezi mnou a p. drem Martenem jako míčem. Ale právě proto, že jest mně Někdo — kdosi, kdo mně něco vnitřně dal —, jsem nucen poznamenati zde: Zeyerovi neuškodí Macharové — co jest v něm opravdu básnického a uměleckého, přetrvá tyto útoky —, ale Martenové. Od takových přátel osvoď mne, Pane! Zeyer nalezl se pozdě; churavý, křivě pochopený, vnějškový aristokratism bránil mu dosti dlouho, aby se přiblížil životu i poesii; dlouho psal pastiše, které zní dnešku hluše, a právě mu zní hluše. Ale Zeyer napsal také z hlubin své zmučené lidské bytosti několik prací, které zůstanou. Takového Plojgara, takové Legendy o krucifixu, takový Dům U tonoucí hvězdy. Síla jejich jest v tom, že promluvila zde trpící lidská duše zpod svého těžkého břemene, pod nímž sténala a úpěla; jsou to vesměs lehoe

maskované konfese, a co prozírá zde šlojřem, jest zmučená lidská tvář, jest bída všelidská a čistě lidská. A tohoto opravdového duševního utrpení a tichého, měsíčního, sensitivního kouzla není horší urážky než způsob, jakým píše o Zeyerovi pan dr Marten: jest to způsob literárního gigrlete a arogantního snoba, který mísí budoárové pačuli s kadidlem a barví mrtvolnou tvář křiklavým divadelním líčidlem, jenž napodobuje cizí kritická gesta, látá cizí kritické fráze a floskule a nevidí hloub než na esteticky vyžehlenou náprsenku. Tato parfumerká a frizérská kritika, hle, to jest jediná pravá urážka čestného lidského srdce, každého čestného srdce, i srdce básníkovy: tu jest něco, od čeho musí odvrátit tvář každý slušný a čistotný člověk a od čeho měli by ji odvrátit přátelé a ctitelé Zeyerovi první, ač vědí-li, koho ctí a proč jej ctí . . .

A již jen jeden důkaz čestnosti polemických zbraní p. dr Martenových. Ačkoliv každý ví, že nejsem realista, že nesdílím realistických soudů a názorů literárních a uměleckých a že jsem v Novině nejednou s nimi polemisoval, sází mne p. JUDr Marten na „realistický Olymp“ vedle Machara, Herbena a Vodáka a řadí mne mezi ty, kdož „stojí ve službách realistické strany“. A s takovým fixlařem diskusi? Jeho místo jest snad někde u pochybného hráčského stolku, ale ne v slušné literární společnosti. —

Pobloudivl jsem, snaže se znázorniti panu Arnoštu Procházkovi pojem literární reciprocity¹; dnes se z toho kají: spíš naučíš kočku plovat, než přiblížíš tomuto gentlemanovi základy literárního mravu. Zato zavděčím se snad příští literární historii, označím-li tohoto muže nemožností a nemohoucností jako vynálezce zcela nové kritické metody, kterou nevím jak nazvat, ale nechybím snad, dám-li jí provisorně název kritiky prskavé. Je to kritika Nejvyšší Synthetické Zkratky, kritika absolutního Gesta a absolutní Transcendence, a přitom dá se velmi snadno praktikovati: není třeba číst ani knih, o něž jde, stačí k tomu jen trochu slin, které vysykněš graciálně unuděnou křivkou. Touto věru synthetickou kritikou popravil náš kritický heros a conquistador na třech rádcích Sovova Tómu Bojara, popravuje všecko od Machara, F. X. Svobody a zejména i Růženy Svobodové. Mluví o jejich „beletristických skládankách“; dvěma slovy položí ti hlavu k nohám; což jest rychlost větší než orientálního expresního vlaku! Ovšem dvorný redaktor, který tiskne skrádanky sl. Braunerové a Jesenské, má plně právo mluvit o skládankách pí Svobodové!

Výbor z prací Artuše Drtila

uspořádali, úvodem životopisným a kritickým opatřili a na subskripci vydají pp. Chalupný, Novák a Šelep. Výbor bude obsahovati asi 200 stran osmerky (formátu Laichtrova Výboru nejlepších spisů) a lze na něj subskribovati do 30. října u dra Fr. Šelep v Praze I, Žatecká 55, K 3,20. Tento způsob ožíviti a dochovati i příštím památku milého, statečného, nadaného a čestného spisovatele, který zajímal se o všechny stránky našeho veřejného a kulturního života, jest možno jen vítati. Publikace tato budiž co nejlépe doporučena všemu našemu čtenářstvu.